

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ "ІСТОРИЧНИЙ АТЛАС ЄВРОПЕЙСЬКИХ МІСТ" В УКРАЇНІ: НОВИЙ РІВЕНЬ ІСТОРИЧНОГО КАРТОГРАФУВАННЯ

Гуманітарне відродження України почнеться тоді, коли українська історія і культура стануть цікавими широкому загалу. Така думка, висловлена в перші роки незалежності, поволі втілюється в багатьох гуманітарних напрямках розвитку держави й суспільства. І не в останню чергу – в історії картографії. Нарощуванню та поглибленню інтересу до картографічного відтворення минулого сприяли публікації двох томів збірок "Україна на стародавніх картах" (2006, 2009 рр.), а також альбом "Рукописні карти XVI-XIX століть" (2011 р.). Це були спільні проекти ДНВП "Картографія" та львівських інституцій, насамперед Центрального державного архіву України і Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України.

Нового імпульсу збереженню і популяризації картографічної спадщини надало приєднання України до проекту "Історичний атлас європейських міст", що його започаткувала Міжнародна комісія з історії міст (Commission internationale pour l'histoire des Villes) у 1950-х роках. У теперішньому вигляді цей проект почав реалізовуватися від кінця 1960-х років, коли конкретизувались основні його принципи. Їх сформулював німецький дослідник Генріх Штооб. З того часу під титулом "Історичний атлас європейських міст" опубліковано близько 500-та атласів міст 18-ти країн. Таким чином, проект засвідчив свою життєвість та наукові перспективи.

Методична основа серії історичних атласів міст полягає в презентуванні історичних досліджень за допомогою карт, у порівнянні планів різних періодів для відображення повної інформації про територіальний розвиток конкретного міста і в можливості порівняння планів різних міст з метою демонстрації їхніх спільних початків. Атласи видані в різних країнах, вони мають свої особливості та відмінності, але їх об'єднує спільний стандарт: розміри і зовнішнє оформлення (видання мають вигляд теки формату 42×30 см), ідентичність масштабів (не дрібніше за 1:50 000), наявність репродукцій старих карт, інтерпретаційних і тематичних карт, зображень міста доіндустріального періоду. До атласу додається книжка з коментарями (тексти історичного змісту, але вони можуть бути різними за обсягом і тематикою). Найважливішими є карти, з яких починався регулярний кадастр (середина XIX ст.), що дозволяє порівнювати міста на європейському рівні. Директива Міжнародної комісії історії міст передбачає наявність в атласі окремої карти на одному аркуші масштабу 1:10 000 для малих міст та 1:50 000 – для великих. Загалом орієнтуються на випуск атласів невеликих міст, для яких надійна карта міського простору має бути в масштабі 1:2 500. Для картографування ранніх періодів історії кожного міста залучаються дані археології.

Основні користувачі таких видань – науковці (архітектори, археологи, історики), колекціонери, чиновники міської влади.

Ідея видання серії історичних атласів українських міст зародилась у Львові. Вона належить керівникові Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства професорові Мironу Капралю. У процесі підготовки до реалізації проекту виникло чимало питань наукового та практично-видавничого характеру, які потребували широкого обговорення. Перша презентація історико-урбаністичної частини проекту відбулась у вересні 2012 р. на семінарі "Історичний атлас Львова: карти, тексти, реконструкції".

17 квітня 2013 р. у Львові на Міжнародній конференції "Історія міст та картографія: шляхи реалізації проекту "Історичний атлас європейських міст" в Україні" побувало багато зацікавленого люду. Її організацію взяли на себе Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства в особі *Мирона Капралю* (головний редактор атласу Львова) та *Андрія Фелонюка*, Центрального державного історичного архіву України у Львові в особі *Уляни Кришталович*, Центр міської історії Центрально-Східної Європи (*Ірина Мацевко*) і Науково-дослідний центр "Рятівна археологічна служба" Інституту археології НАН України. Картографічну складову видання презентували *Степан Ямелинець* (Національний університет "Львівська політехніка"), *Юрій Діба*, *Мар'яна Долинська*, *Ігор Оконченко*, *Тарас Гринчишин*. Європейським досвідом створення історичних атласів поділилися *Фердинанд Отпл* (Віденський університет), *Аннгрет Сіммс* (представник Міжнародної комісії історії міст, Ірландія), *Каталін Шенде* (Центральноєвропейський університет, Будапешт), *Роман Чая* (Університет Коперника, Торунь) і *Здзіслав Нога* (Краківський педагогічний університет).

У ході доповідей і наступних дискусій окреслились корективи до концепції майбутнього атласу міста Львова. Атлас складатиметься з чотирьох розділів:

Перший – текстовий – це збірка з понад десяти нарисів українською та англійською мовами, які розкриють просторовий розвиток міста, починаючи з V ст. До цього розділу також увійдуть опис опублікованих планів міста й вибрана бібліографія.

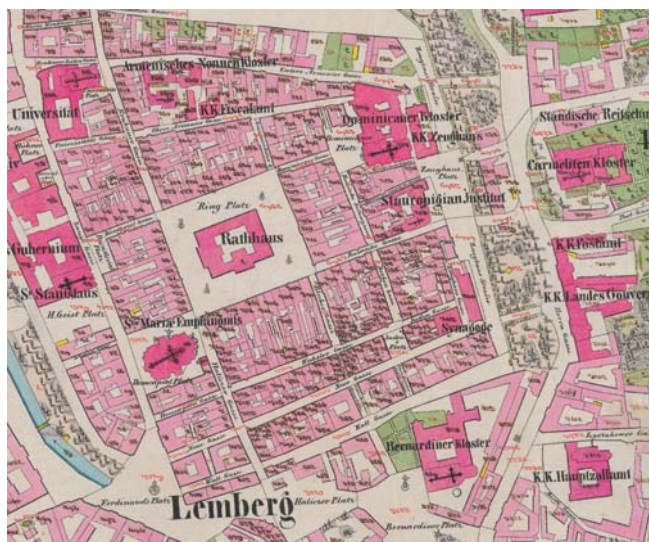
Робочий момент конференції 17 квітня 2013 р.

Другий розділ – це репродукції старих планів Львова, з-поміж яких найдавніший датується 1635 роком. Розділ умовно поділяється на три групи: плани 1635-1780, 1802-1872 і 1910-2013 років. Усього буде 24 плани, оригінали яких зберігаються в бібліотеках Львова, Відня, Стокгольма. Деякі плани мають доволі великі формати, наприклад, план 1766 р. – 110×120 см, 1917 р. – 140×130 см, через що можуть виникати проблеми з їхньою публікацією. У. Кришталович пояснила критерії відбору планів: із великої кількості матеріалів відбиралися ті, що охоплюють всю територію міста, а не окремі його частини; ті, що раніше не публікувалися і ті, що демонструють просторовий розвиток міста.

Третій розділ – види та панорами Львова різних років. Їх заплановано сім. Найдавніший датується початком XVII ст., останній – 1866 роком.

Четвертий розділ представлений картами-реконструкціями авторства М. Капралю, С. Ямелинця, Ю. Лукомського, Ю. Дибі, М. Долинської, Ігоря та Ольги Оконченків, А. Фелонюка, Т. Гринчишина. На оригінальних реконструкціях відтворено динаміку розвитку міста від XIII до XXI ст.: заселення території; адміністративно-територіальні межі; фортифікації; нерухомість, юридики та лібертації XVIII ст.; сакральні споруди. До речі, попри наукову вагу Львова, місто недостатньо вивчене, недостатньо досліджене археологічно. Уже в процесі створення авторських карт було заповнено багато "білих плям" історії та географії міста: встановлено давнє річище Полтви, реконструйовано обриси давніх фортифікацій. Цікаві висновки було зроблено з порівняння кадастрового плану міста 1849 р. з сучасними топографічними матеріалами.

Чотири карти атласу визначено як базові або карти-маркери. Це кадастровий план 1849 р. (1:2 500), регіональна карта (урбаністичне оточення) 1824 р. (1:100 000), карта-реконструкція розвитку території (1:50 000) і сучасна карта масштабу 1:2 500 для порівняння з картою 1849 року.

Фрагмент кадастрового плану Львова 1849 р.

У разі успішного видання атласу Львова, що розглядається як тестовий для інших українських міст, досвід буде поширено насамперед на невеликі історичні міста, яких багато на Західній Україні. На Лівобережжі претендентами на залучення до серії європейських атласів міст можуть бути Чернігів, Глухів, Путивль. Щодо відбору міст – у кожній країні свій критерій. У Польщі, наприклад, програму видання атласів розпочали з міст, що раніше входили до складу Німеччини (міста Східної Пруссії, Померанії, Силезії). В Угорщині відбір міст здійснювався за типом ландшафту (передгір'я, рівнина, біля річки тощо), за торговельним значенням та адміністративною належністю (ті, що входили до королівських маєтностей).

У ході конференції було виявлено спільні проблеми українських і закордонних творців таких атласів: усі роботи здійснюються на громадських засадах, не всі підготовлені до такої масштабної праці, через брак коштів не завжди вдається залучити необхідних фахівців, потреба в спонсорах, непослідовність ентузіастів, розбіжності в поглядах на тематику і структуру атласів. Крім суто організаційних, додаються наукові проб-

леми. Найчастіше це поганий стан або брак необхідних картографічних джерел, а фахівці з історії міст зазвичай мало уваги приділяють питанням топографії. Утім це не завадило небайдужим картографам та історикам щорічно поповнювати серію атласами, розширювати коло користувачів і залучати до проекту все нові й нові країни. Україна – перша держава на пострадянському просторі, що долучилася до проекту.

© Д. В. Ісаєв

* * *

ОДИНАДЦЯТЕ ЗАСІДАННЯ ВІДДІЛУ СХІДНА ЄВРОПА, ПІВНІЧНА ТА СЕРЕДНЯ АЗІЯ ГРУПИ ЕКСПЕРТІВ ООН З ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Відповідно до рішення, прийнятого в Баку (2012 р.), та на запрошення Державного агентства земельних ресурсів України у м. Ялта (сmt Кореїз) з 22 по 26 квітня 2013 р. відбулося **Одинадцятьте засідання Відділу Східної Європи, Північної та Середньої Азії Групи експертів ООН з географічних назв** (далі – Відділ). Діяльність Відділу спрямована на координацію робіт зі стандартизації географічних назв та обмін досвідом між фахівцями країн, що входять до його складу. Це експерти з географічних назв з Азербайджану, Вірменії, Білорусі, Болгарії, Казахстану, Киргизії, Молдови, Російської Федерації, Таджикистану, Туркменістану та України.